

CEM'

(الجمع)

Belâgatın bedî' kısmına ait
bir edebî sanat.

Sözlükte "toplamak, bir araya getirmek" anlamına gelen cem', edebiyat terimi olarak birden fazla şeyi tek hüküm altında toplama yolu ile yapılan bir sanatı ifade eder. Arap edebiyatında belâgata dair eserlerde, "Mal ve çocuklar dünya hayatının süsüdür" (el-Kehf 18/46) meâlindeki âyet bu sanata örnek olarak gösterilmektedir. Âyette Allah, mal ile çocuğu dünya hayatının süsü olmaları bakımından cemetmiştir. Aynı şekilde, "Güneş ve ayın hareketleri bir hesaba göredir. Bitkiler ve ağaçlar onun emrine boyun eğenler" (er-Rahmân 55/5-6) meâlindeki âyetlerde de hesap için güneş ile ayı, boyun eğme için de nebat ile ağacı bir hükümde cemetmiştir. Nefî'nin, "Hem kadeh hem bâde hem bir şüh sâkîdir gönül / Ehl-i aşkın hâsılı sâhib-mezâkıdır gönül" beytinde kadeh, bâde, sâkî ve ehl-i aşkın sâhib-mezâkı hükmen gönülde birleşmiştir.

Cem' sanatı kendi içinde bazı kısımlara ayrılır. Bunların sayısını altıya kadar çıkaran bölümllemelere rastlanırsa da (meselâ bk. Ali Cemâleddin, s. 135-136) genel olarak üç şekli üzerinde durulmaktadır. Aslında bunlar da iki ayrı sanat olan taksim* ile tefrik*ın birleşmesinden meydana gelmiştir.

1. Cem' maa't-tefrîk. Cem'in tefrik sanatı ile birlikte kullanılmasıdır ki bir hüküm altında toplanan iki veya daha fazla şeyin arasına farklılık koymaktır. "Gece ve gündüzü varlığımıza birer delil kıldık. Bir delil olan geceyi kaldırıp yine bir delil olan gündüzü aydınlık kıldık" (el-İsrâ 17/12) meâlindeki âyette gece ve gündüz Allah'ın varlığına delil olma konusunda bir hüküm altında birleştirilmiş, sonra bunların delil olma yönleri arasına farklılık koymak suretiyle cem' maa't-tefrîk yapılmıştır. Nâbî'nin, "Binâ-yı intizâm-ı dîn ü dünyâya edip âlet / Zebâna nutk vermiş, gûşa vermiş kuvvet-i isgâ" beytinde dil ve kulak önce din ve dünyanın düzenini sağlayan birer alet olarak bir hüküm altında birleştirilmiş, sonra da bunları birbirinden ayıran farklı taraflar belirtilmiştir ki dilin farkı konuşma (nutk), kulağın farkı dinleme (isgâ) kuvvetidir. Burada dil ile kulağın din ve dünya düzenine alet olmaları cem'dir.

Fakat birinin söylemek, diğerinin dinlemek özelliğine sahip olması ayrılan yönleridir, tefriktir.

2. Cem' maa't-taksim. Çeşitli şeyleri bir hüküm altında topladıktan sonra onları ayrı ayrı hükümlere bağlamaktır. "Ben ve sen ikimiz de meşgulüz. Ancak sen oyun ve eğlence ile ben ilim tahsiliyle" örneğinde birinci ve ikinci şahıslar meşgul olma bakımından cemedilmiş, sonra ikinci şahıs oyun ve eğlence ile, birinci şahıs ise ilim tahsiliyle meşgul gösterilerek ikiye taksim edilmiştir. Bâkî'nin, "Yayıldı bahs-i la'l-i hatt u hâlin bağ-ı rıdvâna / Suyun kevser, nebâtın ney-şeker, hâkin abir ettin" beytinde sevgilinin dudağı, yüzünün hat ve beni bahsi cennet bağına yayılmakta önce birleşiyor, ikinci mısradaki ise bunlar sırasıyla cennetdeki kevser, nebat ve toprağa nisbet edilerek tekrar ayrılıyorlar. Bu sanatın, muhtelif şeyleri önce taksim edip sonra da bir hüküm altında bir araya getirme şekli de vardır.

3. Cem' maa't-tefrîk ve t-taksim. Bir hükümde toplanan iki veya daha çok şey arasına farklılık koyup sonra bunları ayrı ayrı vasıflandırmaktır. "O gün gelince Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. İçlerinde bedbaht olanlar da mesut olanlar da vardır. Bedbaht olanlar cehennemdedir. Onlar orada ah edip inlerler. Rabbinin dilemesi bir yana, gökleri ve yer durdukça orada temelli kalacaklardır. Şüphesiz rabbin her istediğini yapar. Mesut olanlar ise cennettedir. Rabbinin dilemesi bir yana, sonsuz bir lutuf olarak gökleri ve yer durdukça orada temelli kalacaklardır" (Hûd 11/105-108) meâlindeki âyetlerde önce bütün varlıklar, "Hiç kimse konuşamaz" hükmünde toplanmış, sonra bazıları bedbaht, bazıları mesut şeklinde vasıflandırılıp gruplara ayrılarak tefrik sanatı yapılmış, ardından da bedbahtların cehenneme, mesutların cennete gireceği ifade edilerek taksimde bulunulmuştur. Süleyman Paşa'nın *Mebâni'l-inşâ*'daki şu kıtası da bunun için bir örnektir: "Leb-i yâre akîk-i nâb dedim / Mu'teriz oldular bütün yârân / Dediler seng-pâre-i Yemen o / Bu ise gerd-i çeşme-i hayvân". İlk mısradaki sevgilinin dudağı saf akîke benzetilmiş, böylece cem' sanatı meydana gelmiştir. İkinci mısradaki dudak ile akîkin bu şekildeki cem'ine itiraz edilince tefrik meydana gelmiştir. Üçüncü ve dördüncü mısralarda ise her birinin değişik bir vasfı verilerek taksim yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Tehânevî, *Keşşâf*, "cem" md.; Tâhirülmevlevî, *Edebiyât Lügati*, İstanbul 1973, s. 29-30, 153-154; Hatib el-Kazvîni, *el-İzâh* (nşr. Muhammed Abdülmün'im Hafâcî), Kahire 1400/1980, II, 505, 507-509; Tîbî, *et-Tibyân fi 'ilmi'l-me'ânî ve'l-bed'î ve'l-beyân* (nşr. Hâdî Atıyye), Beyrut 1407/1987, s. 401-402, 404-410; Yahyâ b. Hamza el-Müeyyed, *et-Tirâzû'l-mutażammîn li-esrârî'l-belâga*, Beyrut 1402/1982, III, 142-144; Ahmed Mustafa el-Merâgî, *Târîhu 'ulûmi'l-belâga ve't-ta'rif bi-ricâlîhâ*, Beyrut, ts. (Dâr'ül-Kalem), s. 308, 310-311; Mehmed İz-zet, *Def'u'l-mesâlib fi âdâbî's-sâir ve'l-kâtib*, İstanbul 1325, s. 87-90; Bedevî Tabâne, *Mu'cemü'l-belâgati'l-'Arabîyye*, Riyad 1402/1982, I, 155-156; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-muştalâhâtî'l-belâgiyye ve te'avvuruhâ*, Bağdad 1406/1986, II, 406, 410-414; Mehmed Tâhir, *Tercüme-i Mîzânü'l-edeb*, İstanbul 1257, s. 300-301; Süleyman Paşa, *Mebâni'l-inşâ*, İstanbul 1289, II, 73-77; Abdünnâfî İffet, *en-Nef'u'l-muavvel*, İstanbul 1290, II, 172-174; Ali Cemâleddin, *Arûz-i Türkî*, İstanbul 1291, s. 135-136; Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniyye*, İstanbul 1299, s. 160; Diyarbekirli Said Paşa, *Mîzânü'l-edeb*, İstanbul 1305, s. 354-356; Mehmed Rifat, *Me-câmiu'l-edeb*, IV: *İlm-i Bed'î*, İstanbul 1308, s. 347-351; Kaya Bilgegil, *Edebiyât Bilgi ve Teorileri I: Belâgat*, Ankara 1980, s. 283-289.

KÂZIM YETİŞ — HULUSİ KILIÇ

CEM'

(الجمع)

Aralarında

yakın akrabalık bağı bulunan
iki kadınla aynı anda evli olma
anlamına gelen fıkıh terimi.

Sözlükte "toplamak, bir araya getirmek, birleştirmek" anlamına gelen cem', İslâm aile hukukunda bir erkeğin kendileriyle aynı anda evli olması haram sayılan kadınların durumuyla ilgili olarak geçmektedir.

İslâm hukukunda bir erkeğin en fazla dört kadınla evlenmesine izin verilmiştir. Ancak bu kadınların birbirleriyle yakın akraba olmamaları gerekir. Yakın akrabalığın kan veya süt yoluyla oluşması hükmü değiştirmez. Bu konuda genel esas, iki kadından her birinin erkeğe, diğerinin kadın kabul edilmesi halinde aralarında evlenmeleri haram olacaktır. Buna karşılık kadınlardan biri erkek kabul edildiğinde evlenmeleri haram, diğeri erkek kabul edildiğinde evlenmeleri helâl ise cem' sebebiyle geçici bir evlenme engelinden söz edilmez. Bu son duruma örnek olarak bir erkeğin bir kadınla ve onun üvey annesiyle aynı anda evli olması hali gösterilebilir. Kadının erkeğe kabul edilmesi halinde üvey anne-